

ILMIY-AMALIY
ELEKTRON JURNAL

Avgust №8, 2026

Агробизнес, наука и
технология

AGROBIZNES FAN VA TEXNOLOGIYALAR

Agribusiness, science and
technology

№ 083688

ISSN:

3060-5245

Toshkent-2026

Platform &
workflow by
OJS / PKP

BOSH MUHARRIR

Oblomuradov Narzullo Naimovich – i.f.d. (DSc), professor.

Bosh muharrir o'rinbosarlari:

Islamov Soxib Yaxshibekovich – q.x.f.d. (DSc), professor.

Sultonov Kamoliddin Sadriddinovich – q.x.f.d. (DSc), professor.

Farmonov To'liqin Xayitmurodovich – i.f.d. (DSc), professor.

Muharrir:

Beglayev Uchqun Xurramovich – i.f.f.d. (PhD), dotsent.

Tahrir hay'atining xalqaro a'zolari:

Kusainov Xalel Xaymullayevich – i.f.d. professor (Qozog'iston davlat texnologiya universiteti)

Vilija Aleknevičienė – i.f.d. professor (Universitet Vitovta Velikogo)

Gilbert Ludwig – professor, (Jamk University of Applied Sciences)

Bobojonov Ixtiyor Baxtiyorovich – i.f.d. professor (Germaniyaning Leybnits nomidagi Markaziy Osiyoda qishloq xo'jaligini rivojlantirish instituti (IAMO))

Daiva Makutenene – professor, (Vilniaus Magnus universiteti, Litva)

Xaitboyeva Nargiza Alikulovna – i.f.d. dotsent (Tojikiston davlat huquq, biznes va siyosat universiteti)

Tahrir hay'ati:**08.00.00-Iqtisodiyot fanlari:**

Gulyamov Saidasror Saidaxmedovich – i.f.d. (DSc), professor;

Saidov Muxammad-Ali Xakimovich – i.f.d. (DSc), professor;

Rustamova Iroda Baxramjanovna – i.f.d. (DSc), professor;

Ochilov Ilhom Sayitqulovich – i.f.d. (DSc), professor;

Askarov Nazimjon Niyoziyovich – i.f.d. (DSc), professor;

Abdullayev Altinbek Yangibayevich – i.f.d. (DSc), professor;

Boltayev Abror Sayitmuradovich – i.f.d. (DSc), dotsent;

Abduvasikov Abduaziz Abdulazizovich – i.f.n. professor;

Mamadiyarov Dilshad Uralovich – i.f.n. dotsent;

Achilov Mashrab Ulug'bekovich – i.f.f.d. (PhD), dotsent;

Galimova Feryuza Rafikovna – i.f.n. dotsent;

Odilova Dilnozaxon Barnayevna – i.f.f.d. (PhD), dotsent;

Yangiboyev Dilshod G'ulomovich – i.f.f.d. (PhD);

Saidova Dildora Nurmatovna – i.f.n. dotsent;

Dexkanova Nilufar Sagdullayevna – i.f.f.d. (PhD), dotsent;

Roziqov Jahongir Mustaqim o'g'li – i.f.f.d. (PhD), dotsent;

Boltayev Nurali Shiramatovich – i.f.f.d. (PhD), dotsent;

Ibragimova Madina Ismoilovna – i.f.f.d. (PhD), dotsent;

Javliyev Nuriddin Bektemir o'g'li – i.f.f.d. (PhD).

06.00.00-Qishloq xo'jaligi fanlari:

Shokirov Alisher Djuraboyevich – q.x.f.d. (DSc), professor;

Mardanov Husniddin Xolbozorovich – q.x.f.d. (DSc);

Abdiyev Fozil Rashidovich – q.x.f.d. (DSc);

Sattorov Maqsud Axtamovich – q.x.f.d. (DSc);

Yuldashov Nurbek Ergashovich – v.f.d. (DSc);

Xalmirzayev Dilmurad Kamilovich – q.x.f.d. (DSc), dotsent;

Namazov Ixtiyor Choriyevich – q.x.f.d. (DSc), professor;

Xudayqulov Jonibek Bozarovich – q.x.f.d. (DSc), professor;

Eshonqulov Jamoliddin Saporboy o'g'li – q.x.f.d. (DSc), professor;

Abdullayev Anvar Kodirullayevich – b.f.n., katta ilmiy xodim;

Atabayev Ma'ruf Maxmudovich – q.x.f.n. professor;

Safarov Asqar Asadullayevich – q.x.f.f.d. (PhD), dotsent;

Mustafakulov Davron Mamatqulovich – q.x.f.f.d. (PhD), dotsent;

Kasimov Botir Sadriddinovich – q.x.f.f.d. (PhD);

Akramov Umidilla Ikramdjanovich – q.x.f.n. dotsent;

Elboboyev Abdug'ani Shuxrat o'g'li – q.x.f.f.d. (PhD);

Muxammadov Yo'ldoshbek Akmal o'g'li – q.x.f.f.d. (PhD);

Maxmudova Shaxnoza Abdufattaxovna – q.x.f.f.d. (PhD), dotsent;

Idrisov Xusanjon Abdujabborovich – q.x.f.f.d. (PhD), dotsent.

MUASSIS

Toshkent davlat agrar
universiteti

ALOQA UCHUN MA'LUMOTLAR

Manzil: Toshkent viloyati, Qibray tumani, Universitet ko'chasi, 2-uy.

Jurnalning telegram manzili:

t.me/agrobiznes_elektronjurnal

E-mail: licht-1989@mail.ru

Jurnalning rasmiy sayti:

<https://www.agrobiznesjournal.uz>

Tel: +(998) 93 439 30 00

Jurnalning ilmiyligi:

Ma'lumot uchun, OAK Rayosatining 30.11.2024-yildagi №364/5-sonli qarori bilan 08.00.00-Iqtisodiyot fanlari bo'yicha, 08.05.2025-yildagi №370/5-sonli qarori bilan 06.00.00-Qishloq xo'jaligi fanlari bo'yicha "Dissertatsiyalar asosiy ilmiy natijalarini chop etish tavsiya etilgan milliy ilmiy nashrlar ro'yxati"ga kiritilgan.

Elektron nashr, 8-sahifa.
2026-yil, avgust.

MUNDARIJA

IQTISODIYOT FANLARI

ULUG'BEK NURULLAYEV

Tomorqa xo'jaliklari faoliyatidan olingan daromadga noqishloq xo'jaligi faoliyati ta'sirini iqtisodiy baholash.....	8
---	---

TOMORQA XO'JALIKLARI FAOLIYATIDAN OLINGAN DAROMADGA NOQISHLOQ XO'JALIGI FAOLIYATI TA'SIRINI IQTISODIY BAHOLASH

ULUG'BEK NURULLAYEV

Samarqand agroinnovatsiyalar va tadqiqotlar instituti mustaqil izlanuvchisi

E-mail: nurullaevulugbek07@gmail.com

ORCID: 0000-0001-9022-4638

Annotatsiya. Mazkur ilmiy tadqiqot ishida qishloq aholisining tomorqa xo'jaliklari faoliyatining o'ziga xos xususiyati va unga ta'sir etuvchi noqishloq xo'jaligi faoliyati o'rganilgan. Tadqiqotda Samarqand viloyati qishloqlarida 1843 ta tomorqa xo'jaliklarida o'tkazilgan ijtimoiy so'rovnoma ma'lumotlaridan foydalanilgan. Tahlilda, ANOVA, VIF testlardan foydalanilgan hamda tomorqa xo'jalik faoliyatidan olingan daromadga noqishloq xo'jaliklari faoliyati ta'sirini iqtisodiy baholashda Tobit modelidan foydalanilgan. Olingan tahlil natijalar asosida, tomorqa xo'jaliklari faoliyatidan keladigan daromadlarni oshirish borasida ilmiy asoslangan takliflar ishlab chiqilgan.

Kalit so'zlar: tomorqa xo'jaligi, ANOVA test, VIF test, innovatsiya, tobit model, daromad.

Аннотация. Данное научное исследование изучает специфические характеристики хозяйственной деятельности сельского населения и влияющие на нее несельскохозяйственные виды деятельности. В исследовании использованы данные социального опроса, проведенного среди 1843 домохозяйств в селах Самаркандской области. Для анализа использовались тесты ANOVA и VIF, а для экономической оценки влияния несельскохозяйственной деятельности на доход от хозяйственной деятельности применялась модель Тобита. На основе результатов анализа были разработаны научно обоснованные предложения по увеличению дохода от хозяйственной деятельности.

Ключевые слова. домохозяйство, тест ANOVA, тест VIF, инновации, модель Тобита, доход.

Annotation. This scientific research study studies the specific characteristics of household activities of the rural population and the non-agricultural activities that affect them. The study used data from a social survey conducted in 1843 households in the villages of the Samarkand region. The analysis used ANOVA and VIF tests, and the Tobit model was used to economically assess the impact of non-agricultural activities on household income. Based on the results of the analysis, scientifically based proposals were developed to increase household income.

Keywords: household, ANOVA test, VIF test, innovation, tobit model, income.

KIRISH

Ma'lumki, noqishloq xo'jaliklari tarmoqlari faoliyatidan olingan natija bevosita faoliyatning o'ziga xos xususiyatlariga bog'liq. Shu o'rinda, qishloq xo'jaligida faoliyat yuritish shakli ham ularning o'ziga xos xususiyatlari faoliyat samaradorligiga ta'sir etadi[1]. Xususan, tomorqa xo'jalik faoliyatiga xos bo'lgan xususiyatlar: resurslardan foydalanish, mahsulot etishtirish, faoliyatni moliyalashtirish, daromad taqsimoti va boshqa ko'rsatkichlar uy xo'jaligining umumiy daromadiga ta'sir etadi[2]. Qishloq xo'jalik ishlab chiqarish faoliyatida yer asosiy vosita hisoblanib, yerga bo'lgan iqtisodiy munosabat ishlab chiqarish faoliyatiga ta'sir ko'rsatadi. Fermer xo'jaliklariga yer resurslari ijara asosida 50 yilgacha uzoq muddatga, biroq 30 yildan kam bo'lmagan muddatda berilishi belgilangan bo'lsa, tomorqa xo'jaliklarida yer resurslar umrbod egalik qilish huquqi asosida tomorqa yer egalariga beriladi. Tomorqa yer egalari tomonidan

tomorqa xo'jaligi uchun berilgan yer resurslaridan qishloq xo'jaligi mahsulotlarini etishtirish, uy-joy qurish va uy-joyni obodonlashtirish maqsadida foydalanish huquqi berilgan bo'lsa, fermer xo'jaliklarida esa yer uchastkalaridan qat'iy belgilangan maqsadda foydalanish belgilangan[3].

Tomorqa xo'jalik faoliyatida mehnat tomorqa yer egasi va oila a'zolarining shaxsiy mehnatiga asoslansa, fermer xo'jaligida mehnatga oid munosabatlar qonun hujjatlariga muvofiq mehnat shartnomasi asosida tartibga solinadi. Biroq, tomorqa xo'jaligi maydoni kamida 0,04 gektar bo'lganda shaxsiy tomorqa yer uchastkasida band bo'lgan yoki mazkur maydonda shoxli qoramol yoxud kamida ellik bosh parranda boqayotgan shaxsiy tomorqa yer uchastkasining egasi yoki uning oila a'zolari ijtimoiy soliq to'lash orqali, ularga mehnat staji hisoblanishi mumkin.

Tomorqa xo'jaliklarida ishlab chiqarish faoliyatini belgilashda, dastlab oila a'zolarining qishloq xo'jalik mahsulotlariga bo'lgan ehtiyojidan kelib chiqqan holda belgilanadi[4]. Vaholanki, oilada tomorqa yer egasi yoki mehnatga layoqatli oila a'zolarining noqishloq xo'jalik faoliyatidan keladigan daromadga ega bo'lmaganda tomorqa xo'jaligidan keladigan daromad oilaning asosiy daromadi hisoblanadi. Tomorqa yer egasi tomonidan aholining qishloq xo'jalik mahsulotlariga bo'lgan talab va taklifning o'zgarishini e'tiborga olgan holda qanday turdagi qishloq xo'jalik mahsulotlarni etishtirishni erkin amalga oshiradi. Tomorqa xo'jaliklarida ishlab chiqarish samaradorligi bevosita faoliyatni moliyalashtirish bilan bog'liqdir. Tomorqa xo'jaliklarida qishloq xo'jalik mahsulotlarni etishtirishni moliyalashtirish asosan tomorqa yer egalari yoki oila a'zolarining qishloq yoki noqishloq xo'jalik faoliyatidan keladigan daromadlari hisobiga amalga oshiriladi[5].

Birgina, tomorqa xo'jaliklarida qishloq xo'jalik mahsulotlarini etishtirishga sarflanadigan xarajatlarning to'liq hisobi yuritilmasligi, uning boshqa xo'jalik faoliyati kabi ishlab chiqarish ko'llami va hajmining keng emasligi bilan ifodalaniladi[6]. Natijada, ishlab chiqarish faoliyatiga sarflanadigan xarajatlar tarkibining kamligi, xarajatlarning ko'pchiligi ishlab chiqarish faoliyatida ishtirok etmasligi tomorqa xo'jaligiga xos xususiyatni ifodalaydi. Biroq, tomorqa yer egalari tomonidan foydalaniladigan resurslar sarfi aniq hujjatlarda ifodalanilmaydi. Aksariyat tomorqa xo'jaliklarida chorvachilik faoliyatidan olinadigan ikkilamchi mahsulotlardan foydalanish imkoniyati yuqori bo'lsada, resurs miqdori va qiymati aniq ifodalanilmaydi. Biroq, tomorqa yer egalari mineral o'g'it yoki zararkunandalarga qarshi kimyoviy vositalarni maxsus savdo shahobchalaridan sotib olishadi. Sotib olingan resurslarni olib kelishda o'zining shaxsiy yoki yollanma transport xizmatidan foydalanishadi. Tomorqa yer egalari tomorqa xo'jaliklarida qishloq xo'jalik mahsulotlarini etishtirish, uy-joy qurish va uy-joyni obodonlashtirish maqsadida ajratilgan yer uchastkasidan foydalanish mumkin. Tomorqa xo'jaliklarida mahsulot etishtirishning tashkiliy-iqtisodiy asoslarini o'rganishda uning kuchli, kuchsiz, imkoniyatlari va xavfli tomonlariga e'tibor berish talab etiladi.

ADABIYOTLAR SHARHI

Tomorqa xo'jaliklarida qishloq xo'jalik mahsulot turlarini etishtirish bevosita tomorqa yer egalari tomonidan erkin amalga oshirilishi belgilangan. Biroq, tomorqa yer egalari faoliyatda samaradorlikka erishishda joriy yoki istiqbolda qanday turdagi qishloq xo'jalik mahsulotlariga bo'lgan talab yuqoriligi to'g'risida ilmiy asoslangan ma'lumotlar yoki mahsulotlar bashorat bahosi ko'rsatqichlari tizimli tashkil etilmagan[7]. Natijada, tomorqa yer egalari tomonidan bir turdagi qishloq xo'jalik mahsulotining etishtirilishi hisobiga bozorda taklifning oshishi mahsulot bahosining keskin pasayishiga ta'sir ko'rsatmoqda. Vaholanki, qishloq xo'jalik mahsulotlari hajmining oshishi aholining oziq-ovqat mahsulotlariga bo'lgan talabini qondiradi. Biroq, bir turdagi qishloq xo'jalik mahsulotlarni etishtirish hisobiga tomorqa xo'jaliklarida ishlab chiqarish samaradorligining pasayishiga, aholining boshqa turdagi qishloq xo'jalik mahsulotlariga bo'lgan talabini cheklash mumkin.

Qishloq xo'jalik ishlab chiqarish faoliyatida asosiy vositalarning eskirishi qishloq hududlari aholisining noqishloq xo'jalik faoliyatida band bo'lishiga ta'sir ko'rsatadi[8], biroq qishloq xo'jalik faoliyatida asosiy vositalar shakllanishida noqishloq xo'jalik faoliyatida keladigan daromadlar asosiy o'rinni tutadi[9]. Shuningdek, oila xo'jaliklarining shahar yoki sanoat hududlariga yaqin joyda istiqomat qilishi, mahalla yoki qishloq hududlarida aholisi zich joylashgan mehnat resurslari sharoitida noqishloq xo'jalik faoliyatida band bo'lishiga ta'sir ko'rsatadi[10]. Qishloq hududlarida aholi zichligi bilan ijtimoiy-iqtisodiy va bozor infratuzilmasi o'rtasida bog'liqlik mavjud bo'lib, bu esa qishloq hudud aholisi farovonligining oshishiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Xususan, qishloq hududlarida qishloq xo'jalik mahsulotlarini qayta ishlash tarmog'ining rivojlanishi aholining noqishloq xo'jalik faoliyatida band bo'lishini oshiradi[11].

Biroq, qishloq hududlarida ishlab chiqarish sohalarining rivojlanishi bevosita zamonaviy xizmatlarning shakllanishi bilan ham bog'liqdir[12]. Qishloq xo'jaligidagi faoliyat turi ham qishloq hudud aholisining noqishloq xo'jalik faoliyatida ishtirok etishiga ta'sir ko'rsatadi. Xususan, oila boshlig'i va a'zolari o'rtasidagi ijtimoiy munosabatlar, ishonchi, bilim va salohiyat noqishloq xo'jalik faoliyatida band bo'lishida muhim belgilovchi omildir[13].

MATERIAL VA METOD

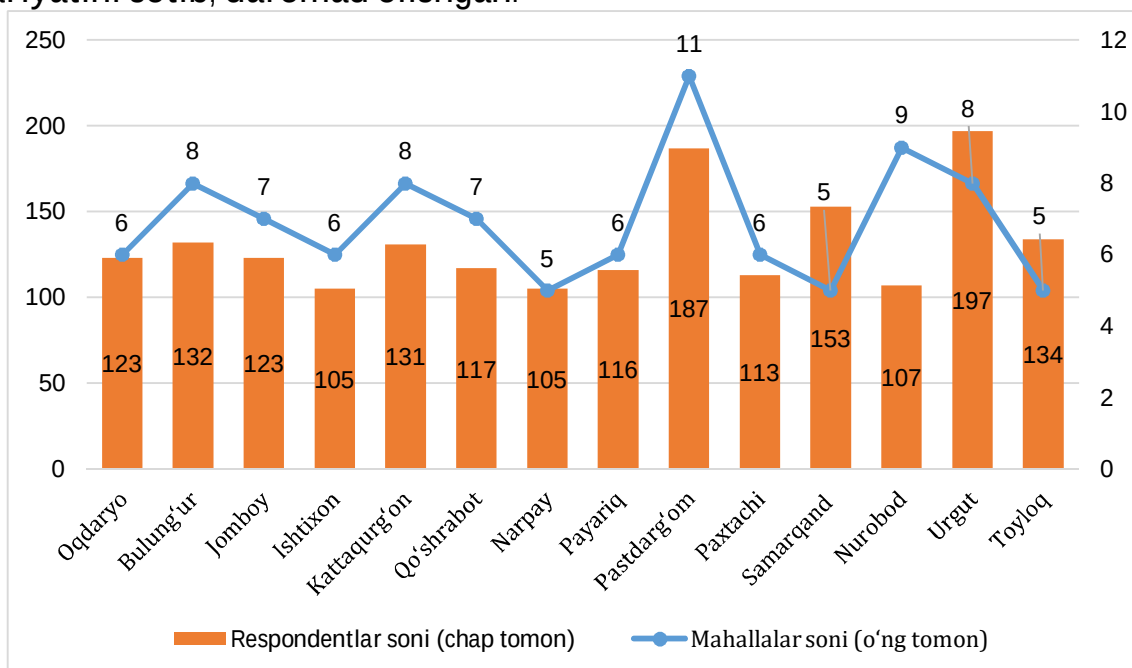
Tomorqa xo'jaligi faoliyatidan keladigan daromadga ta'sir etuvchi omillarni tahlil etishda Samarqand viloyati qishloq hududlarida o'tkazilgan ijtimoiy so'rovnoma ma'lumotlaridan foydalanildi (1-rasmga qarang).

1-rasm ma'lumotlariga ko'ra, ijtimoiy so'rovnomada Samarqand viloyat tumanlarida 1843 nafar tomorqa yer egalari ishtirok etgan. Bu borada, faoliyatdan keladigan daromadni aniqlashda quyidagi yondashuvga asoslandi, ya'ni "Tomorqa xo'jalik faoliyatingizda qishloq xo'jalik mahsulotlari etishtirilmaganda uni sotib olish uchun qancha xarajat sarflar edingiz?". Shu o'rinda, qaysiki tomorqa xo'jaliklari faoliyat bilan bog'liq bo'lgan noqishloq

xo'jaligi faoliyatiga yaqin hududda bo'lishi, etishtirilgan mahsulotlarning aksariyatini sotib, daromad olishgan.

Manba: muallif tomonidan o'tkazilgan so'rovnoma natijalari asosida ishlab chiqilgan.

1-rasm. Samarqand viloyati tumanlari kesimida ijtimoiy so'rovnomada respondentlar ishtiroki

Xususan, tomorqa xo'jaliklarida mavjud yopiq maydonda etishtirilgan sabzavot mahsulotlari va mahsuldor chorva mollaridan olingan mahsulotlar shular jumlasidandir. Yuqorida ta'kidlangan yondashuv asosida aniqlangan tomorqa xo'jalik faoliyatidan olingan daromadlarning statistik tavsifiga ko'ra, o'rtacha daromad 18,230 mln so'mni, qaysiki tomorqa xo'jaliklarida minimum 3,8 mln so'm va maksimum 42,5 mln so'mni tashkil etgan (2-jadvalga qarang).

Tomorqa xo'jaliklari faoliyatidan unga bog'liq noqishloq xo'jaliklari, xususan qishloq xo'jaligi mahsulotlarini qayta ishlashgacha bo'lgan masofa o'rtacha 8,759 kilometrni tashkil etadi. Qishloq xo'jaligi mahsulotlarni qayta ishlash va/yoki uni saqlash bilan bog'liq xizmatlar qishloq hududlarida rivojlanishi qishloq xo'jaligi mahsulotlarini ishlab chiqarishiga ta'sir ko'rsatadi. Agro-veterinariya xizmatigacha bo'lgan masofa esa o'rtacha 3,381 kilometrni tashkil etib, mineral o'g'it va omuxta-em shaxobchalaridan mos ravishda 0,243:1,146 kilometr uzoqdir.

2-jadval

O'zgaruvchilarning statistik tavsifi

Ko'rsatkichlar	O'rtacha	St.og'ish	Min	Max
Tomorqa xo'jalik faoliyatidan olingan daromad (income), mln so'm	15.230	6.347	3.8	42.5
Qishloq xo'jaligi mahsulotlarini qayta ishlashgacha bo'lgan masofa (processing), km	8.759	4.352	0.6	15.5
Agro-veterinariya xizmatigacha bo'lgan masofa (agro_veterinary), km	3.381	2.915	0.4	9.6

Mineral o'g'it shaxobchasigacha bo'lgan masofa (fertilizer_service), km	3.138	2.09	0.2	4.5
Omuxta-em shaxobchasigacha bo'lgan masofa (feed_service), km	2.235	1.816	0.2	3.4
Tomorqa ekin maydoni (land), sotix	6.922	3.138	4	12
Tuman markazigacha bo'lgan masofa (district_center), km	11.135	5.283	2	26
Tomorqa yer egasining asosiy ish faoliyati (nonfarm), ikkilik	0.543	0.502	0	1
Tomorqa yer egasining ma'lumoti (education), kategoriyali	1.825	0.785	1	3
Tomorqa yer egasi jinsi (male), ikkilik	0.821	0.470	0	1
Tomorqa yer egasi yoshi (age), yil	47.183	12.924	28	60

Manba: muallif tomonidan o'tkazilgan so'rovnoma natijalari asosida ishlab chiqilgan.

Tomorqa xo'jalik faoliyatida qishloq xo'jalik mahsulotlarini, qaysiki o'simlik mahsulotlarini etishtirishda o'rtacha ekin maydon 6,922 sotixni tashkil etgan. Tomorqa er egalarining 54,3 foizi asosiy ish faoliyati noqishloq xo'jalik faoliyatida band. Umumiy olganda tomorqa er egalarining 82,1 foizi erkaklardir. Tomorqa xo'jaligi faoliyatidan olingan daromad bilan unga ta'sir etuvchi omillar o'rtasida bog'liqlikni aniqlash maqsadida ANOVA (Analysis of variance) testi o'tkazildi (3-jadvalga qarang).

3-jadval

Tomorqa xo'jalik faoliyatidan olingan daromad bilan mustaqil o'zgaruvchilar o'rtasidagi bog'liqlikni tekshirishda ANOVA test tahlili

O'zgaruvchilar	F
Tomorqa ekin maydoni (land)	47.70***
Tuman markazigacha bo'lgan masofa (district_center)	2.65***
Tomorqa yer egasining asosiy ish faoliyati (nonfarm)	26.21***
Tomorqa yer egasining ma'lumoti (education)	123.92***
Tomorqa yer egasi jinsi (male)	12.60***
Tomorqa yer egasi yoshi (age)	2.27***

Izoh: *** $p < 0.01$, ** $p < 0.05$, * $p < 0.1$

Manba: Muallif tomonidan o'tkazilgan so'rovnoma natijalari asosida ishlab chiqilgan.

Test natijasiga ko'ra, tomorqa xo'jalik faoliyatidan olingan daromad bilan tomorqa ekin maydoni, tuman markazigacha bo'lgan masofa, tomorqa yer egasining asosiy ish faoliyati, ma'lumoti, jinsi va yoshi 1 foiz ($p < 0.05$) likda statistik muhim bog'lanishga ega. Biroq, bu ta'sir daromadning oshishiga yoki kamayishiga qanday ta'sir ko'rsatish va o'zgaruvchilarning qaysi biri ikkinchi o'zgaruvchiga ta'sir etishini test natijasi izohlamaydi.

O'zgaruvchilar o'rtasida standart xatoliklarning oshishi ba'zi mustaqil o'zgaruvchilarni statistik jihatdan ahamiyatsiz ekanligi ko'rsatadi. Natijada, ikki va undan ortiq mustaqil o'zgaruvchilar bashoratining bog'liq hodisasi yoki ular orasidagi bog'lanishning ko'chli bo'lishi natijasida multikollinearlik muammosini keltirib chiqaradi. Bunday holatlarni aniqlashda olingan natijalarimiz mustahkam

bo'lishini ta'minlash uchun diagnostika VIF (Variance inflation factor) testi o'tkazildi (4-jadvalga qarang).

VIF testning yuqori bo'lishi, bog'liq bo'lgan mustaqil o'zgaruvchining modeldagi boshqa o'zgaruvchilar bilan o'zaro bog'liqligini ko'rsatadi. Biroq, bizda olingan VIF test natijasiga ko'ra uning o'rtacha qiymati 1,31 ni tashkil etib o'zgaruvchilar o'rtasida multikollinearlik yo'qligini ko'rsatmoqda.

Tomorqa yer egalari yoshining oshib borishi, tomorqa xo'jaligi faoliyatidan keladigan daromadga ta'sir ko'rsatadi. Biroq, tomorqa yer egalarining ma'lum bir yoshga kirganda faoliyatdan keladigan daromad oshadi yoki aksincha ta'sirda bo'ladi deb ayta olmaymiz. Bunday holda, tomorqa xo'jaligi yer egalarining yoshi kvadrat sifatida mustaqil o'zgaruvchi olindi.

4-jadval

O'zgaruvlarning multikollinearlik tahlili

O'zgaruvchilar	VIF	1/VIF
Qishloqlarda tomorqa xo'jaliklariga xizmat ko'rsatuvchi noqishloq xo'jaligi faoliyatlari guruhi (nonfarm_class)	1.67	0.597
Tomorqa er egasining ma'lumoti (education)	1.58	0.631
Tomorqa er egasining asosiy ish faoliyati (nonfarm)	1.45	0.688
Tomorqa ekin maydoni (land)	1.06	0.946
Tuman markazigacha bo'lgan masofa (district_center)	1.26	0.795
Tomorqa er egasi jinsi (male)	1.10	0.910
Tomorqa er egasi yoshi (age)	1.07	0.937
O'rtacha VIF*	1.31	

*VIF test < 10

Manba: muallif tomonidan o'tkazilgan so'rovnoma natijalari asosida ishlab chiqilgan.

Shuningdek, jinsi erkak bo'lgan tomorqa yer egalarining ma'lumotining bir birlikka oshishi tomorqa xo'jaligi faoliyatidan keladigan daromadga ta'sirini iqtisodiy baholashda tomorqa yer egalari jinsi va ma'lumotlari asosida yangi o'zgaruvchi ishlab chiqildi. Tobit modelidan foydalanilgan holda tomorqa xo'jalik faoliyatidan olingan daromad va unga ta'sir etuvchi omillarni "STATA-17" dasturlar paketidan olingan tahlil natijalari asosida iqtisodiy baho berildi.

TAHLIL NATIJALARI

Tomorqa xo'jaliklarida, xususan o'simlikchilik va chorvachilik faoliyatidan olingan daromadga noqishloq xo'jaligi faoliyati, ya'ni xizmat ko'rsatish sohalari ta'sir etishi tahlil natijalari ko'rsatmoqda (5-jadvalga qarang).

Qaysiki qishloq hududlarida noqishloq xo'jaligi faoliyati rivojlangan, ya'ni "yashil" hududga kirishi tomorqa xo'jaliklari faoliyatidan olingan daromadga ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Biroq, tomorqa xo'jaligi joylashgan hududning "yashil" hududdan "sariq" hududga, "sariq" hududdan "qizil" hududga o'tishi tomorqa xo'jaligidan olingan daromadni 0,602 koeffisientga kamaytiradi va 1 foiz(***) $p < 0.01$) likdan statistik muhim ahamiyatga ega. Bizning topilmamizga ko'ra, qishloq hududlarida tomorqa xo'jaligi bilan bog'liq noqishloq xo'jaligi faoliyatini tashkil etish yoki rivojlantirish faoliyatidan keladigan

daromadni oshirishga ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Ya'ni, "sariq" va "qizil" hududlarda noqishloq xo'jaligi faoliyatini tashkil etish muhim ahamiyatga egaligini tahlil natijalari ko'rsatmoqda.

5-jadval

Tomorqa xo'jalik faoliyatidan olingan daromadga ta'sir etuvchi omillarni iqtisodiy baholash

Ta'sir etuvchi omillar	Coef. (St.Err.) p-value		
nonfarm_class	-.602 (.192)***		
land	1.144 (.045)***		
nonfarm	1.563 (.256)***		
district_center	-.139 (.028)***		
age	.942 (.167)***		
age2	-.009 (.002)***		
male	1.892 (.749)**		
education	3.068 (.384)***		
malu_education	-.561 (.41)		
Constant	-21.584 (3.962)***		
var(e)	15.915		
Mean dependent var	14.531	SD dependent var	5.458
Pseudo r-squared	0.100	Number of obs	1843
Chi-square	894.093	Prob > chi2	0.000
Akaike crit. (AIC)	8026.130	Bayesian crit. (BIC)	8084.034

*** $p < .01$, ** $p < .05$, * $p < .1$

Tomorqa ekin maydonining 1 sotixga oshishi tomorqa xo'jaliklari faoliyatidan olingan daromadni 1,114 koeffisientga oshiradi va 1 foiz (***) $p < .01$) likdan statistik muhim ahamiyatga ega. Biroq, tomorqa yer egalarining noqishloq xo'jaligi faoliyatida band bo'lishi va/yoki qishloq hudud aholisi sonining oshishi tomorqa yer maydonlari hajmining kamayishiga ta'sir ko'rsatishi mumkin. Vaholanki, tuman markaziga yaqin hududda isteqomat qiladigan aholi uchun tomorqa ekin maydoning tabiiy qisqarishiga olib keladi. Tuman markaziga yaqin hududda tomorqa xo'jaligi faoliyatida band bo'lishga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin. Biroq, tomorqa xo'jaligi faoliyatidan olingan daromadga salbiy ta'sir ko'rsatmaydi. Ya'ni, tahlil natijalariga ko'ra, tomorqa xo'jaligidan tuman markazigacha bo'lgan masofaning 1 kilometr ga oshishi faoliyatdan olingan daromadni 0,139 koeffisientga kamaytiradi va 1 foiz (***) $p < .01$) likdan statistik muhim ahamiyatga ega. Bunday holat, tuman markaziga yaqin hududlarda tomorqa xo'jaligi faoliyati bilan bog'liq noqishloq xo'jaligi faoliyatining tashkil etilganligi va/yoki tomorqa yer egalarining noqishloq xo'jaligida band bo'lishi bilan izohlanishi mumkin.

Yuqorida keltirilgan tadqiqot ishlariga mos ravishda, tomorqa yer egalarining noqishloq xo'jaligi faoliyatida band bo'lishi tomorqa xo'jaligi faoliyatidan keladigan daromadga ijobiy ta'sir ko'rsatishi tahlil natijalari ko'rsatmoqda. Umumiy olganda, qishloq hududi aholisi uchun noqishloq xo'jaligi faoliyatidan keladigan daromadni tomorqa xo'jaligida o'simlikchilik va

chorvachilik tarmog'ini rivojlantirish va innovatsiyalardan foydalanishda investitsiya sifatida foydalanishadi. Biroq, tomorqa yer egalari yoshi ma'lum bir yoshgacha bo'lishi yoki oshib borishi faoliyatdan keladigan daromadni oshiradi va aksincha. Tahlil natijalariga ko'ra, har ikki ta'sir omili ham 1 foiz($*** p<.01$) likdan statistik muhim ahamiyatga ega bo'lib, mos ravishda 0,942 (age):-0,009 (age2) koeffisientga ta'sir ko'rsatadi.

Tomorqa yer egalari jinsi erkak bo'lishi tomorqa xo'jaligi faoliyatidan olingan daromadga ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Biroq, oila boshliqlarining asosiy faoliyati noqishloq xo'jaligi bo'lishi tomorqa xo'jaligida qishloq xo'jaligi mahsulotlari ishlab chiqarish jarayonida to'liq ishtirok etamaydi. Vaholanki, noqishloq xo'jaligi faoliyatidan keladigan daromad tomorqa xo'jaligidan keladigan daromadga ijobiy ta'sir etadi. Noqishloq xo'jaligi faoliyatida band bo'lgan tomorqa yer egalari faoliyatdan olingan daromad hisobiga yollanma ishchilardan foydalanish imkoniyatini beradi. Xususan, tomorqa yer egalari ta'limining bir birlikka oshishi tomorqa xo'jaligidan olingan daromadni 3,068 koeffisientga oshiradi va 1 foiz($*** p<.01$) likdan statistik muhim ahamiyatga ega. Garchand, tomorqa yer egalari jinsi erkak bo'lganlarda ta'lim darajasining oshishi statistik muhim ahamiyatga ega bo'lmasada, salbiy ta'sirga ega. Umumiy olganda, qishloqlarda tomorqa xo'jaligi faoliyatidan keladigan daromadni oshirish imkoniyatlar mavjud.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Tadqiqot ishida Samarqand viloyati qishloq hududlarida 1843 nafar tomorqa yer egalari o'tkazilgan ijtimoiy so'rovnoma ma'lumotlaridan foydalanilgan. Faoliyatdan keladigan daromadni aniqlashda quyidagi yondashuvga asoslandi, ya'ni "Tomorqa xo'jalik faoliyatingizda qishloq xo'jalik mahsulotlari etishtirilmaganda uni sotib olish uchun qancha xarajat sarflar edingiz?". Shu o'rinda, qaysiki tomorqa xo'jaliklari faoliyat bilan bog'liq bo'lgan noqishloq xo'jaligi faoliyatiga yaqin hududda bo'lishi, etishtirilgan mahsulotlarning aksariyatini sotib, daromad olishgan.

Tomorqa xo'jaliklari faoliyatidan olingan daromadga xizmat ko'rsatish sohalari ta'sir baholanganda qishloq hududlarida noqishloq xo'jaligi faoliyati rivojlangan, ya'ni "yashil" hududga kirishi tomorqa xo'jaliklari faoliyatidan olingan daromadga ijobiy ta'sir ko'rsatishi, biroq, tomorqa xo'jaligi joylashgan hududning "yashil" hududdan "sariq" hududga, "sariq" hududdan "qizil" hududga o'tishi tomorqa xo'jaligidan olingan daromadni 0,602 koeffisientga kamaytiradi va 1 foiz($*** p<.01$) likdan statistik muhim ahamiyatga egaligi aniqlangan. Shuningdek, tomorqa ekin maydonining 1 sotixga oshishi tomorqa xo'jaliklari faoliyatidan olingan daromadni 1,114 koeffisientga oshiradi va 1 foiz($*** p<.01$) likdan statistik muhim ahamiyatga ega. Tomorqa xo'jaligidan tuman markazigacha bo'lgan masofaning 1 kilometrga oshishi faoliyatdan olingan daromadni 0,139 koeffisientga kamaytiradi va 1 foiz($*** p<.01$) likdan statistik muhim ahamiyatga ega. Bunday holat, tuman markaziga yaqin hududlarda tomorqa xo'jaligi faoliyati bilan bog'liq noqishloq xo'jaligi faoliyatining tashkil

etilganligi va/yoki tomorqa yer egalarining noqishloq xo'jaligida band bo'lishi bilan bog'liqligi aniqlangan.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Muratov S. A. The role of non-farm income in the total income of rural population // Iqtisodiyot va ta'lim. – 2021. – №. 5. – C. 54-59.
2. Muratov S. A. The Economic Assessment Of Factors Affecting Small Household (Tomorka) In Rural Areas And Their Income // Irrigation and Melioration. – 2021. – T. 2021. – №. 3. – C. 45-51.
3. O'zbekiston Respublikasining «Tomorqa xo'jaligi to'g'risida»gi Qonuni, 2021-yil 1-aprel.
4. Saydullaeva F. et al. Empirical analysis of smallholder production effect to dietary diversity // ECONOMIC SCIENCE FOR RURAL DEVELOPMENT 2022. – 2022. – T. 555.
5. Davis J. Conceptual issues in analysing the rural non-farm economy in transition economies. Natural Resources Institute report. 2001.
6. Ellis F., Freeman H. A. Rural livelihoods and poverty reduction strategies in four African countries // Journal of development studies. – 2004. – T. 40. – №. 4. – C. 1-30;
7. Muratov S. A. et al. Economic assessment of the influence of innovations on income from household activities in the framework of digital economy // Proceedings of the 7th International Conference on Future Networks and Distributed Systems. – 2023. – C. 33-41.
8. Delgado C. L. Agricultural Diversification and Export Promotion in Sub Saharan Africa // Food Policy 20 (3). -1995. – C. 223-43.
[http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/0306-9192\(95\)00015-7](http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/0306-9192(95)00015-7)
9. Stifel D. The rural non-farm economy, livelihood strategies and household welfare // African Journal of Agricultural and Resource Economics. – 2010. – T. 4. – №. 311-2016-5532. – C. 82-109.
10. De Janvry A., Sadoulet E., Zhu N. The role of non-farm incomes in reducing rural poverty and inequality in China. – 2005. – №. 1557-2016-133197.
11. Hasanov Sh., Sanaev G. Non-farm employment trends and policy in rural areas of Samarkand region (Uzbekistan). – Discussion Paper, 2018. – №. 176.
12. Pattayat S. S., Parida J. K., Awasthi I. C. Reducing Rural Poverty Through Non-farm Job Creation in India // The Indian Journal of Labour Economics. – 2022. – T. 65. – №. 1. – C. 137-160.
13. Meert H. et al. Farm household survival strategies and diversification on marginal farms // Journal of rural studies. – 2005. – T. 21. – №. 1. – C. 81-97.

Mas'ul muharrir: Beglayev Uchqun

Musahhih: Boltayev Nurali

Sahifalovchi va dizaynerlar: Normurodov Sarvar,
Sharipov Shoxruh

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Agrobiznes, fan va texnologiyalar" ilmiy-amaliy elektron jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar mas'ul hisoblanadi. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelavermasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

Mazkur jurnalda maqolalar chop etish uchun quyidagi havolalarga murojaat qilish mumkin. Ilmiy maqolalar, reklama, hikoya va boshqa ilmiy-ijodiy materiallar yuborishingiz mumkin. Materiallar va reklamalar pullik asosda chop etiladi.

Elektron pochta: licht-1989@mail.ru

Jurnalning telegram manzili: t.me/agrobiznes_elektronjurnal

Telefon raqami: +998939018320, +998934393000

Jurnal rasmiy sayti: <https://www.agrobiznesjournal.uz>

"Agrobiznes, fan va texnologiyalar" ilmiy-amaliy elektron jurnali O'zbekiston Respublikasi Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligi huzuridagi Oliy attestatsiya komissiyasi rayosatining 30.11.2024-yildagi №364/5-sonli qarori bilan 08.00.00-Iqtisodiyot fanlari bo'yicha, 08.05.2025-yildagi №370/5-sonli qarori bilan 06.00.00-Qishloq xo'jaligi fanlari bo'yicha "Dissertatsiyalar asosiy ilmiy natijalarini chop etish tavsiya etilgan milliy ilmiy nashrlar ro'yxati"ga kiritilgan.

"Agrobiznes, fan va texnologiyalar" ilmiy-amaliy elektron jurnali 2023-yil 23-maydan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Administratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan **C-5669225** reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.

Litsenziya raqami: №083688

**Manzilimiz: Toshkent viloyati, Qibray tumani,
Universitet ko'chasi, 2-uy**